

SZABÓ MAGDA: ÓKÚT

Szabó Magdának megvan a maga félreismerhetetlenül saját hangja, műveinek atmoszférája, s ez elég a rangos íróságra akkor is, ha különben elégedetlenek vagyunk vele, olyik művére neheztelhetünk is. Most, hogy az *Ókút*-at olvassuk, nincs ellenünk. Lehet világa idegen, izlésének sugalma a miénkkel ellenkező, íróságát el nem vitathatjuk. Mi is elvertük a *Pilátus*-on a port, s a lelkünk rajta, de ma is vállaljuk. Az *Ókút*-tal azonban nagy békességben vagyunk. Szabó Magda egyik-másik művével háborúzhattunk, haragot tartunk ma is vélük, de a *Freskó*-t, az *Őz*-et, meg most ez az *Ókút*-at, és különösen ezt, nagyon megszerettük.

Nem mintha mindez olyan fontos volna. Inkább, szavunk hiteléért, s meggyőződés szerint, az író jellemzése okán forgatjuk így a szót. Azt véljük, vannak Szabó Magdának művei, miket szívesen kihagyunk olvasmányaink közül, az emlegetetteket viszont a magyar epika javához soroljuk. Ha Szabó Magda nem akar mást, csak egy életformát felidézni, a család körét, akkor az alig emlegetett vidéki magyar polgárság egy markáns változatát adja ábrázolataiban, valódi életet, felejthetetlen hangulatot, igazi epikát, valamit a debreceni couleur locale-ból, olyat, mit rajta kívül senki nem tud felidézni.

S talán ez is elég egy magyar halhatatlanságra.

Mondhatjuk most már, Szabó Magda írói világa azért kicsit szűkös. De hát ez a szűkösség ahhoz a világhoz, lényegi természetéhez hozzátartozik. Felhozhatja ellenére valaki, túlságosan is elgyönyörködik anyagában, de miért ne lehetne írói jellemének tulajdona ez a gyönyörködés, mely gyengébb pillanataiban mégis csak szentimentalizmus; ez is világának tartozéka. Legyünk csak nagylelkűek, alkalmas a pillanat, értsük jól, amit Szabó Magda csinál, hiszen mégis csak ő viszi bőrért a vásárra. Igen, olykor lábujjhegyen pipiskedik, bár nem rajzolja oda, mégis a falon a tükör, melyben önfeledten nézegeti magát, tetszeleg kicsit, de hát kiben nincs egy maréknyi hiúság. Csak a remekműre vágyakozót érheti érte szó. Ezért Szabó Magdát is. Mert az a szőke hajszál őt is többször elválasztja attól, mint nem. De hát szabad-e ily magasra nézni? — Mindig a legmagasabbra kell!

Kicsit bolond, legalább különöc família a Szabóéké Debrecenben, a húszas években. Ez az idő az *Ókút* tárgya. Apja Szabó Elek, csak így, szimplán, nagyanya azonban Várady Szabó lány, s réges-régi cíviscsalád a Várady Szabóéké Debrecenben; igazi pátriciustörzs, de ez a város nem tud mit kezdeni a pátriciusokkal, mikor már elfinomodnak. A debreceni Buddenbrookok, ha nem tudnak megragadni a paraszt Debrecenben, mehetnek poétának, holott már Csokonai megmondta — és dehogy véletlen éppen ő —, az is bolond, aki poétának megy Magyarországon; leginkább Debrecenben. Nem is mutatják meg Szabóék igazi arcukat. Pedig Szabó Magdának az anyja is leginkább író lenne, noha apja se meri vállalni nyíltan az életformát, mely az íróságra vihetné. De hogy életre nem valóságát, debreceni ántiságát meg ne orrolják a szomszédok, a rokonok — s ki nem szomszéd, ki nem rokon, ki nem ismerős Debrecenben?! — kicsit úgy tesz, mintha bolond volna. Különbözésüket avval enyhítik Szabóék, hogy különöcöknek, bohóknak, játékosoknak állítják magukat. Így viseli el őket a rokonság is, Debrecen is, de így lesz a család alkalmas felnőtetni egy tehetséges író. Szabó Magda az *Ókút*-ban inkább arra veti a hangsúlyt, hogy milyen kedvező vacok neki ez a család, pontos ábrázolata azonban túlmutat a személyes érdeken. Ez itt a magyar polgári világ egy saját változata, ahol csak félig születnek meg az álmok, félbemaradnak a törekvések. Ezt a

világot Ady-látta világnak tudhatjuk, s nekünk ezért is kedves az *Ókút*, mint hajdan a madárlátta kenyér, merthogy Ady-látta...

Szabó Magda debreceni eredetű, fogantatású író. Nem rossz útlevel, ha valaki a magyar irodalomba akar véle utazni. Még ha nem is kap könnyen vízumot, egy-szer mégiscsak igazán megérkezhetik. Nincs még egy olyan szeles városa az ország-nak, mint Debrecen; Stetka Éva, a másik debreceni, ugyancsak szép verset írott a debreceni szélről. Szabó Magda is nagyon szereti ezt a szélet. A hely szerelme — akárhogy rejtőzik e könyv lapjain — minduntalan átüt a szövegen. Ahogy a büsz-keség is. A családi ősök emlékezete, akik ott voltak már a reformáció bölcsőjénél is, de a szabadságharcról se maradtak le, úgy dagasztja Szabó Magda lelkét, mint a Heinéét, és a tudat, hogy apja hagyományra támaszkodhatik, mikor Habsburg-ellenességét hangoztatja. De kell atyjának ez a renitens indulat ellensúlynak is, mert Debrecenben az ilyen fajta nemigen viheti sokra. A kálvinizmus írónőknak már inkább művészi élmény, mint mindnyájunknak utóbb, akiket keresztvíz alatt neveztek meg. Csupa rejtelem, csupa varázslat az őszövetség meg a százötven zsol-tár. A búvszavak — a zsoltóroké — világteremtő kénnyel törnek a kicsi Dolnára. Izráel pásztora, meg a többi, gyermeknek üres fogalomkeret így tölthető fel aztán konkrét, tapasztalati élménnyel, családi és hazai ismerettel. Olyan ez a vallási no-menklatúra, mint a műalkotás, mely ugyancsak mindig engedelmet ad a magunk behelyettesítésére. Károli Gáspár szép magyar nyelve így frissül meg eleven él-ményanyag által, így lesz az ótestamentumi világ kicsi Dolna képzetkincsével ter-hes; s az úristen családtagként lebeg a debreceni Éden felett.

Családmitológia. Nehéz benne elválasztani a valóságot a képzelet munkájától. Furcsa anya, különös apa, aligha debreceni mértékre kiváló gyermek. A háromság együtt mégis külön és figyelemre méltó világ. A kislány pöttömnyi korában egy egész szalongarnitúrát pocsókol meg, hogy ahová ő nem való, ahol nem érzi magát honn, ott igyekezzenek szabadulni tőle. Lehet, hogy ez így csak legendai fordulat, de a családmitoszbán a helyén van. Az emlékezet a tökéletes forma érdekében ke-rekít is, alakít is, s nem az írónő eleveníti fel ezt a történetet először. De éppen a hagyományozottság emeli a történet értékét, rangosítja mítoszepizóddá. De a mito-lógia iránti várakozás csalódik bennünk olykor-olykor; holott Sanyónak becézik Pe-tőfit, s Ferkónak Liszt Ferencet. Vajon nem az író aránytévésztsége ez már?! Még ha úgy volt is, kár felemlegetni, mert az ízlés itt botlott vagy botlik; aránytévésztségről van szó, s mire való az író, ha nem, hogy az ilyet kiigazítsa. Vagy ennek is kifejező funkciója volna? Hogy a magyar polgáriság, még ha oly rokonszenves alakban mu-tatkozik is, mint a debreceni rejtőzködő irodalmárok világa, még akkor is csökkent arányérzékű, akkor is — fenn az ernyő, nincsen kas?! Így marasztalná el a szerző e bolondériás kedveseket, a magyar patrícius létforma félbehagyottságát, provincializ-musát? Merthogy a bolondság és különőség nemcsak játszott, de valódi is.

Hogy az író hangja bár szeretettel tölt — véletlen se csuklik szentimentalizmusba, ez az *Ókút* dicsérete. A jelentéktelenséget nem ellensúlyozza a kultúra szeretete, nyelvnek, irodalomnak, színháznak, főlénynek, játéknak jelenléte. Pedig legkedve-sebb világát eleveníti, a gyermeki öneszmélés állapotát rajzolja. Helyek és figurális alakzatok a lélek mélykörein, s most életre keltek. Szabó Magda lélektani érzékét, tudását nemigen kell már dicsérni. Írásművészetének ismerős értékeiről van szó. Mégis! Ahogy az archetipusos élményeket sorra veszi, elrendezi, családmitosszá szer-vesíti, s ezzel művének szerkezetét megalkotja, most is igen méltánylandó. (*Mag-vető Könyvkiadó 1970.*)

BATA IMRE